

Kara Kıtada İki Değişim Öyküsünün Kahramanları: Gottschalk ve Marlow¹

Elif Aktürk , Isparta

Öz

Sömürgeciliğin farklı bakış açılarıyla sorunsallaştırıldığı postkolonyal düşünce, kimi yazarları derin bir etki altına alarak söz konusu yaklaşımlara ilişkin düşüncelerini yazınsal yapıtlarında yansıtmaya olarak açığa çıkmıştır. Bu yazarlardan biri olan çağdaş Alman Edebiyatının en önemli isimlerinden Uwe Timm, 1978 yılında kaleme aldığı ve 1904-1907 yılları arasında geçen sürede Almanya'nın söz konusu dönemde sömürgesi olan Güney Afrika'da yaşamakta olan yerliler ile Almanlar arasındaki mücadelenin konulaştırıldığı *Morenga* adlı tarihsel romanında kurguladığı Gottschalk karakterinin "Beyaz Kıta"dan "Kara Kıta"ya gelişiyle birlikte kişisel ve sosyal yaşamına ilişkin yaşadığı değişimleri gözler önüne sermiştir. Polonya asıllı İngiliz yazar Joseph Conrad ise, 1899 yılında yazdığı *Karanlığın Yüreği* adlı yapıtında, "Kara Kıta"ya bir iş için görevlendirilen Marlow'un kıtanın derinliklerinde beyazların yerlilere uyguladığı işkencelerle birlikte deneyimlediklerini anlatırlar. Bu bağlamda, postkolonyal kuram ışığında karşılaştırmalı ve metin içkin yöntemle irdelenecek olan söz konusu çalışmada öncelikle postkolonyalizmin bir kuram olarak ortaya çıkışı ve postkolonyal edebiyatın sınırlarına değinilecek, söz konusu iki yapıtta, Afrika topraklarına görevlendirilen başkahramanların kıtada kaldıkları süre boyunca geçirdiği değişim irdelenecek, bir sonuç değerlendirmesi yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Postkolonyal Kuram, Timm, Conrad, Karşılaştırmalı Yöntem, Metni İçkin Yöntem, Değişim.

Abstract

Helden zweier Wandlungsgeschichten auf dem Schwarzen Kontinent: Gottschalk und Marlow

Das postkoloniale Denken, das den Kolonialismus aus verschiedenen Aspekten thematisiert, hat so manchen Schriftsteller beeinflusst und den betreffenden Ansatz in ihren Werken als eine Art Reflexion zum Vorschein gebracht. Uwe Timm, einer der wichtigsten Namen der deutschen Gegenwartsliteratur, schrieb sein Werk *Morenga* im Jahre 1978 nieder. Der historische Roman handelt über den Kampf der Deutschen und der Eingeborenen in Südafrika zwischen den Jahren 1904-1907, das zu der Zeit noch Mandatsgebiet Deutschlands war. Thematisiert werden die Veränderungen von Gottschalks Charakter mit seiner Abfahrt vom „weißen Kontinent“ und seiner Ankunft am „schwarzen Kontinent“ und den Veränderungen in seinem Wesen und Gesellschaftsleben. Der englische Schriftsteller polnischer Herkunft Joseph Conrad thematisiert in seinem Werk *Herz der Finsternis*, das 1899 verfasst wurde, die Erfahrungen des Marlows, der auf dem Schwarzen Kontinent beauftragt wurde und in den Tiefen des Kontinents sieht, wie die Weißen die Schwarzen foltern und dieser mit all diesen Erfahrungen zusammen gegen Ende des Werkes eine Art Aufklärung erlebt. In diesem Zusammenhang wird in der vorliegenden Arbeit anhand der postkolonialen Theorie und zusammen mit der komparatistischen und werkimmanenten Methode versucht, das Aufkommen der postkolonialen Theorie und die Grenzen der postkolonialen Literatur anhand der zwei genannten Werke mit den in Afrika beauftragten Helden und deren Wandlung auf dem Kontinent aufzuzeigen, zu analysieren und somit ein Resultat zu ziehen.

¹ Bu çalışma 25-27 Ekim 2018 tarihlerinde Erzurum'da gerçekleştirilen *XIV. Uluslararası Türk Germanistik Kongresinde* sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Schlüsselwörter: Postkoloniale Theorie, Timm, Conrad, Komparatistische Methode, Werkimmanente Methode, Wandlung.

Giriş

Postkolonyalizm, en genel anlamda İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte sömürge güçlerinin, sömürdükleri ülkelere bağımsızlıklarını geri verdikleri döneme rastlayan ve içinde birtakım ilke ve düşünceyi barındıran bir kavramı karşılar. Ne var ki kolonyalizm döneminde sömürülen ülkeler, günümüzde de örtük veya açık bir biçimde sömürülmeye ve şiddetin çeşitli biçimleriyle karşı karşıya kalmaya devam etmekte; söz konusu ülkelere verilen bağımsızlık, var olan sorunları çözmeye yetmemektedir. Bir başka deyişle postkolonyal dönem, sömürge geçmişinden henüz sıyrılmamış olmakla birlikte birçok kuramcının deyişle günümüzde de onunla bir bütün olarak algılanmalıdır (Hook 2004: 87).

Kolonyalizm terimi köken olarak, “çiftlik” ya da “yerleşke” anlamlarını karşılayan ve Latince “colonia²” sözcüğünden gelmektedir. “Colonia” sözcüğü, kontekst uyarınca “öteki” olarak adlandırabileceğimiz insan topluluklarının sahip olduğu topraklar ve malların sömürgeleştirme amacıyla ele geçirilmesi ve kontrol altına alınması olarak tanımlanabilir (Loomba 2000: 18-19). Postkolonyal yazın da en genel anlamda, Batılı devletlerin kendilerinden gerek ekonomik gerek siyasal ve gerekse kültürel olarak güçsüz gördükleri ülkeleri sömürmelerini ve sömüren-sömürülen ilişkilerini konu alan yapıtları kapsar.

Bir Yazın Kuramı Olarak Postkolonyalizm ve Postkolonyal Edebiyatın Sınırları Üzerine

Postkolonyal kavramının edebiyat alanındaki siyasal ve kültürel çıkış noktası, İngiltere'nin 19. ve 20. yüzyılı kapsayan sömürge tarihiyle ilişkilidir. Bu bağlamda geçmişte sömürülmüş veya hala sömürülmekte olan Hindistan ve Nijerya gibi ülkelerdeki yazarlar tarafından İngilizce kaleme alınan yazınsal yapıtlar, ilk postkolonyal yapıtlar olarak değerlendirilmektedir (bkz. Sawant 2011: 129). Postkolonyal çalışmalar, son otuz yılda yalnızca akademik bir disiplin statüsü kazanmamış, aynı zamanda edebiyat eleştirisinin en temel ekollerinden biri haline gelmiştir. Postkolonyal kuram; ayrıca yazınbilimi olduğu kadar antropoloji, felsefe, tarih ve kültür çalışmaları alanlarını da kapsayan ve zenginleştiren bir disiplinler arası kuram olarak da karşımıza çıkmaktadır (Vogel 2012: 97-98).

Postkolonyal yapıtlar, sömürülmeyi deneyimlemiş ve sömüren ile kendi kültürleri arasında sıkışıp kalmış insanları konuşturır. Burada kültürler arasında sıkışıp kalmışlık, yalnızca coğrafi uzaklığı değil, aynı zamanda da “geleneksel” ve “modern” toplumların arasındaki zamansal farklılığı da anlam olarak karşılamaktadır. Bu söz konusu deneyimlerden doğan yazınsal konular; bölünmüşlük, aidiyetsizlik, yersiz-yurtsuzluk ve tüm bunların sonucunda kendi kendine var olamama etrafında şekillenmektedir (Reif-Hülser 2006: 11).

²“Colonia” teriminin kökeni, Romalılara dayanmaktadır. Söz konusu sözcük, kendi ülkelerinden farklı coğrafyalara yerleşseler bile Roma yurttaşı olarak sayılan Romalılara atıf yapar. Daha detaylı bilgi için bkz. Loomba 2000: 18-19.

Edebiyat bilimci Reif-Hülser, yazınsal bir yapıtın postkolonyal yazın sınıflandırmasına girebilmesi için şu üç özelliği taşıması gerektiğini savunur: Birincisi; söz konusu yazınsal yapıtın, nerede yaşamış ya da yaşamakta olduğu önemli olmaksızın İngiltere gibi büyük sömürge devletleri tarafından sömürgeleştirilmiş ülkelerden gelen yazarların kaleme aldığı ve biyografik öğeler içeren yapıtlar, ikincisi; sömürge deneyimlerini içeren kültürel anıların konulaştırıldığı yapıtlar, üçüncüsü ise; sömürgeciliğin olduğu kadar sömürgeciliğin bitişı ve sonrası süreci kapsayan ve kültürel belleğe gömülmüş olan yaşantıların anlatılaştırıldığı yapıtlardır (Reif-Hülser 2006: 11).

Yazın dünyasında postkolonyal edebiyatın kapsadığı zamanın sınırlarına ilişkin farklı savlar mevcuttur. Çođu bilimci, genellikle postkolonyal yazının son otuz ya da kırk yıldır kaleme alınan eserleri kapsadığı görüşünde birleşmiştir. Ne var ki bu fikrin dışına çıkan bilimcilerin de olduğu görülmektedir. Örneğin Oxford Üniversitesi'nde edebiyat bilimci Elleke Boehmer, *Kolonyal ve Postkolonyal Yazın* adlı yapıtında postkolonyal edebiyatın araştırma alanının son dört veya beş yüzyılda sömürülen ülkeleri anlatılaştırılan yapıtları kapsamaması gerektiği görüşündedir (Vogel 2012: 100). Yazın bilimci Bill Ashcroft, Gareth Griffiths ve Helen Tiffin tarafından kaleme alınan *İmparatorluk Cevap Veriyor* adlı yapıtta da söz konusu bilimciler, “postkolonyal” teriminin dünya üzerinde kolonileşmenin başlangıcından günümüze gelene değin sömürgeye maruz kalan kültürlerin sürecine işaret ettiğini savunur (Vogel 2012: 97). Bunun nedenini ise, önceki yüzyıllarda sömürge topraklarında egemen olan imparatorlukların kolonileştirme yoluyla genişlemesinin, günümüze değin geçen tarihsel süreç üzerinde önemli etkiler bırakması olarak görürler (Vogel 2012: 101). Yazın bilimcilerin, postkolonyal yazının sınırları üzerine yaptıkları tartışmalarda en fazla örnek olarak gösterdiği yapıt, Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* yapıtıdır. Gerek Boehmer'in ve gerekse Ashcroft, Griffiths ve Tiffin'in görüşlerinden yola çıkılacak olduğunda ise Conrad'ın 1899 yılında kaleme aldığı uzun öyküsünün postkolonyal yazın kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir. Timm'in 1978 yılında kaleme aldığı *Morenga* adlı romanı da hem yukarıda ismi geçen bilimcilerin hem de Reif-Hülser'in iddia ettiği şekliyle, postkolonyal edebiyat kapsamında değerlendirilebilmektedir (Reif-Hülser 2006: 11).

Birçok bilimcinin üzerinde hemfikir olduğu nokta; postkolonyal kuramın temellerinin, Filistinli karşılaştırmalı edebiyat bilimci ve postkolonyal kuramcı Edward Said'in *Şarkiyatçılık – Batı'nın Şark Anlayışları* yapıtıyla atıldığıdır. Said'in postkolonyal düşünceye ilişkin söz konusu yapıtında geliştirdiği fikrin temelinde; Batının, kendisini politik ve kültürel bir bütün olarak kavrayabilme yoluyla tanıyabilmek için “öteki” ne ihtiyaç duyması ve bu söz konusu “öteki”lerden birinin Doğu olması yatmaktadır (Reif-Hülser 2006: 17). Said, Doğu-Batı münasebetini farklı bir kuramsal boyutta irdelemiş, şarkiyatçılığa o zamana değin yüklenen anlama ek olarak onu, Avrupa sömürgeciliğinin izlerinin sürülebileceği bir alan olarak da analiz etmiştir (Meriç 2011: 107). Foucault'nun “*Bilgi, masum değildir; aksine o her daim, güç tarafından yönlendirilir.*” savından yola çıkan Said, Batılıların şarkiyatçılık anlayışını anlamak için, Foucault'nun *Bilginin Arkeolojisi ve Hapishanenin Doğuşu* yapıtlarında tanımladığı “söylem” kavramından yararlanmanın uygun olacağı ve Batılıların Doğululara ilişkin söylemlerinin çözümlenmesi ve yorumlanması gerektiği görüşündedir (Said 2016: 13). Said, Avrupa'da üretilen ve dolaştırılan Doğuya ilişkin

bilginin, sömürgeci güçlerin politik ve ideolojik amaçlarına hizmet ettiğini iddia eder. Ona göre Batılı birçok yazar, devlet adamı, politik düşünür, filolog ve filozof, söz konusu sömürgeci güçler olarak değerlendirilebilir. Bu Batılı bilimciler, Doğuyu mercek altına alınıp kontrol edilmesi gereken bir şey olarak görürler. Said de Doğunun söz konusu bilimciler tarafından temsilinin, Batı ve Doğu arasında bir ikilik yarattığı görüşündedir. Batılı devletler, kendi hegemonyalarını Doğu üzerinde sürdürüp genişleterek ve Doğuya ilişkin kendi bakış açıları üzerinden bilgi üretmek onun üzerinde tahakküm kurma hakkını kendilerinde görmektedirler. Bu açıdan da Said'e göre şarkiyatçılık, bir "Batı fantezisi"nden ibarettir. Doğu, onların söylemlerinde belirttiği gibi ilkelğin ve gelişmemişliğin toprakları değildir (Praveen 2016: 47-48).

Postkolonyal kuram, Hintli edebiyat bilimcisi ve feminizm savunucusu Gayatri Spivak'ın *Madunlar Konuşabilir mi?* adlı ünlü makalesindeki ifadesiyle tartışma konusu olarak her şeyden önce ötekini muhatap alır (Vogel 2012: 97). Burada Spivak'ın İtalyan Marksist Antonio Gramsci'den esinlenerek kullandığı "madun" kavramından kasıt ise, Afrika'nın kabile yerlileri, Üçüncü Dünya ülkeleri, Doğu ve kadınlardır. Spivak, söz konusu makalesinde sömürülenlerin ve hatta daha ziyade kadın sömürülenlerin maruz kaldığı haksız tahakküme ve eşitsizliğe karşı "konuşamayan ve sessiz kalan" kadınların sesi olmayı hedeflemiştir. Hindistan'daki en düşük seviyede bulunan kast mensubu ve sömürgeye maruz kalmış kadınların haklarını savunmak, onun başlıca amaçlarından biri olmuştur. Tıpkı Foucault ve Said gibi Spivak da Üçüncü Dünya Ülkelerine ilişkin edinilen bilginin masum olmadığını, onun siyasi ve ekonomik güçler tarafından yönlendirildiğini savunur (Praveen 2016: 48).

Batı Hindistan'da bulunan Martinikli psikiyatrist, sosyolog ve yazar Frantz Fanon ise, *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı yapıtında sömürgeciliğin ve işkencenin yol açtığı psikiyatrik hastalıkları ve *Siyah Deri, Beyaz Maske* adlı yapıtında da postkolonyal kuramın daha ziyade ırkçılık sorunsalını etraflıca tartışır. Söz konusu yapıtta Fanon'un üzerinde durduğu en önemli noktalar, siyahilerin beyazlar ile karşı karşıya kalmasının sonucunda tinsel dünyalarında meydana gelen olumsuz değişimler, aşağılık ve yabancılaşma duygusuna ilişkindir. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* yapıtında ise günün birinde sömürgecilere yönelik şiddetin meşrulaşacağını iddia eder. Bu iddiasıyla şiddeti meşrulaştırdığı gerekçesiyle bilim dünyasında oldukça tepki toplayan Fanon'a göre sömürülen yerliler, günün birinde birlik olup yeni bir hümanizm akımının doğmasına öncülük edecek ve o zaman dünya, daha yaşanılabilir bir yer olacaktır. Ona göre sömürgecilik, sömürüleni yaşamı boyunca "Ben kimim?" sorusuyla yüzleştirir. Bireylerde kimlik bunalımı yaratan sömürgeciliğin aynı zamanda sömürülen bireylerin kimliklerinin şekillenmesinde de etkili olduğunu iddia eder (Fanon 2007: 243-244).

Marlow ile Kara Kıtanın Derinliklerine Yolculuk

Conrad, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yazdığı uzun öyküsündeki Kongo yolculuğunu bire bir deneyimlemiş, tıpkı öyküdeki başkarakter Marlow'un yaptığı gibi Afrika ormanlarının derinliklerine doğru yol alırken Batılı güçlerin sözüme ona "medeniyeti" kara kıtaya götürme çabalarına şahit olmuştur. Öyle ki yazar, *Kongo Günlüğü* adlı yapıtında söz konusu yolculuğuna ilişkin deneyimlerini konulaştırmıştır (Vogel 2012: 109). Bu nedenle de öykünün aynı zamanda otobiyografik izler taşıdığını belirtmek, yanlış bir değerlendirme olmaz.

Roman başkarakteri Charlie Marlow, altı yıl boyunca Hint Okyanusu, Çin Denizi ve Büyük Okyanus'u dolaştıktan sonra yaşadığı şehir olan Londra'ya döner. Sonrasında ise Belçikalı bir ticaret şirketi tarafından Afrika'ya sömürge amaçlı giden bir geminin kaptanı olarak işe alınır. Orada birçok misyoner ve şirket temsilcisiyle birlikte, fildişlerinin en fazla elde edildiği alanlardan birinde yer alan bir şubenin müdürü ve aynı zamanda fildişi tüccarlığı yapan Kurtz adındaki kişiyi ormanın derinliklerini aşarak bulup geri getirme görevi verilir. Öyküde geçen yerin Afrika'nın hangi ülkesi ya da bölgesi olduğu ve sömürge zamanına ilişkin yeterli bilginin yer almamasına karşın birkaç ipucundan yola çıkarak söz konusu yolculuğun 19. yüzyılda ve Belçikalı Kral II. Leopold zamanının sömürgesi olan ve Afrika'nın ortasında yer alan ülke olan Kongo'ya olduğu anlaşılabilir.

Kara kıtaya Thames nehri üzerinden ayak bastığında Marlow'un ağzından çıkan ilk cümle "*Ve burası da, dünyanın karanlık yerlerinden biriydi.*" (Conrad 1982: 8) olur; çünkü dünyadaki yaşamın başladığı ilk yeri anımsatırcasına ilkeldir her şey burada. O, Kurtz'u bulmak için Afrika'nın karanlıklarına doğru yol alırken henüz yolculuğunun başlarında yerlilerin insanlık dışı yaşam koşullarına da şahit olur. Marlow'un belirlemesiyle uygar bir Batılının yiyebileceği hiçbir şey yoktur bu topraklarda. Tıpkı Thames nehrinden başka içilecek bir şeyin olmadığı gibi. Öyle ki Marlow, ayak bastığı toprakları "*Tanrının unuttuğu bir toprak parçası*" (Conrad 1982: 21) olarak tanımlar.

Marlow, işi devraldığı ve kıtaya geldiği ilk andan itibaren yerlilere karşı ruhsal dünyasında sürekli olarak ikilem içinde kalmaktadır. Öyle ki kıtaya adımını atar atmaz kara derili insanları gördüğünde onlara karşı önyargılı ve olumsuz hislerle dolarken, aynı zamanda onları gördüğünde tuhaf bir rahatlama da hisseder. Kısa süreliğine de olsa "*dolaysız gerçeklerle dolu bir dünyada*" yaşadığı duygusuna kapılır. Dahası içini "*belirsiz, iç karartıcı bir hayranlık*" hissi kaplar. Sanki üzerine bastığı toprak parçasını hem büyüleyici buluyor hem de bu hissiden dolayı üzerinde karabasanların yarattığına benzer bir ağırlık hissediyordu. O, kıtada harcadığı zaman boyunca da günlerini yerlilere ilişkin psikolojik gerilimler yaşayarak ve ikilem içinde kalarak geçirmeye devam eder. Onlardan kimi zaman nefret ediyor, kimi zaman da onlara acıma hissi besliyordu. Kimi zaman onların "*biçimsiz, gülünç maskeleri andıran suratlar*"a sahip olduğunu düşündüğü için onları tiksiniyecek "*yaratık*"lar olarak nitelendiriyor, kimi zaman da onların gözünün önünde çalışmaktan bitip tükenmiş halini görünce dehşet içinde donup kalıyordu.

Marlow'un ruhsal dünyasında yaşadığı ikilemler, Kurtz'la karşılaşınca kadar devam eder. Yerlilerin konuşmalarını duyan Marlow için onların çıkardıkları sesler, bir çığılığı andırıyordu adeta. Vahşidirler. Aynı zamanda da zavallı yaratıklardır. İnsanın iştahını kaçırın türden yaratıklardır hem de. Marlow ise, öyle değildir; çünkü kendi ifadesiyle o, bir Batılı olarak yerliler kadar iştah kaçırıcı bir yüze sahip değildir. Marlow, bu düşüncelerinin küstahlık olduğunun farkındadır. Ne var ki böyle düşünmekten kendini alıkoyamıyordu. Onlara ilişkin duyduğu bunca ötekileştirici hislerin yanında onların sırf hayatta kalmak için açlığa karşı savaşmalarını haklı bulur; çünkü onun düşüncesiyle insan aç olunca, onu hiçbir güç her türlü eylem için harekete geçme arzusundan alıkoyamaz. Marlow, onlarla duygudaşlık kurabiliyordu. Ne var ki bu, onun Batılı kibrini yenmesine henüz yetmiyordu. Marlow'un bu söz konusu Batılı kibri, onun yerlilere ilişkin zaman kavramı tespitini de açığa çıkarmaktadır. O, Afrika topraklarında, Batıda olduğu gibi bir zaman kavramının egemen olduğunu

düşünmüyordur; çünkü Marlow'a göre yerliler, *"hala zamanın ilk çağlarındaydılar – zamanı bilmelerini gerektiren kalıtsal deneyleri yoktu ve urmağın aşağı boylarında, saçma bir yasaya uygun olarak düzenlenmiş bir kâğıt parçası oldukça da, nasıl yaşayacakları kimseyi ilgilendirmiyordu."* (Conrad 1982: 63). Yerliler, Batılarda olduğu gibi zamanı ötelere taşıyan gerek kişisel ve gerekse toplumsal gelişmeler yaşamıyor, tıpkı ilkçağ insanları gibi ve dünyada olup biten her şeyden habersiz olarak hayatlarını sürdürüyordur. Marlow aslına bakılırsa kendi topraklarından olan güçlerin yerlilere karşı uyguladığı *"saçma"* yasalardan bahsederken bir yandan Batıların yerlilere karşı uygulamalarına eleştirel bir gözle bakıyor gibi görünüyor, fakat öte yandan da onların ikelliğine vurgu yaparak nasıl da Batıların aksine medeniyetten uzak bir yaşam sürdürdüklerini yinelemek suretiyle onları küçümsüyordur.

Marlow, tanışmayı güçlü bir şekilde arzuladığı Kurtz'a ulaşmak için Afrika'nın vahşi ormanlarında ilerliyordur. Kurtz, Kongo'nun bir bölgesini kendi imparatorluğu olarak ilan ederek fildişi bulabilmek için yerlileri gözünü kırpmadan öldürmektedir. Marlow, Kurtz'u henüz değil ama onun öldürüp sopalara astığı yerli kafataslarını görünce şaşkınlık yaşar. Onun Kurtz'u bulabilmesi için kendisine yardım eden Rus, Marlow'un gördükleri üzerine ona yerli köylülerin Kurtz'a olan hayranlığından, onu görebilmek için gerektiğinde yerlerde sürünerek geldiklerinden bahsedince Marlow, hiddetle : *"Bay Kurtz'a yaklaşabilmek için gerekli törenleri bilmek istemiyorum."* diye haykırır ve ardından içinden şu düşünceleri geçirir: *"Nedense, böyle ayrıntıların, Bay Kurtz'un pencerelerinin dibindeki kazıkların tepesinde kuruyan o kafalardan daha dayanılmaz olacağını seziyordum."* (Conrad 1982: 90). Marlow, sopalara asılan kurukafaları gördüğü anda, adeta ruhsal dünyasında bir aydınlanma yaşar. Kafatasları, onun kendi benliğini bulabilmesi için adeta birer aydınlanma sembolü haline dönüşür. Artık bırakın yerlilerin sopalara geçirilmiş kafataslarına bakmayı, şimdi onlara ilişkin duyacağı kötü sözler bile ona dayanılmaz derecede acı veriyordur. Rus yardımcı, Kurtz'un sopalara astığı kellelerin savunmasını, onların isyancı olduğu için hak ettiklerini söyleyerek yapar. Marlow ise, ona kahkahalarla karşılık verir. Yerlilerin Kurtz'a karşı ayaklanmalarının bedeli, onların ölümleri olamazdır. Marlow, başlarda Afrika'ya yaptığı yolculuğun en önemli ayrıntısı olarak Kurtz'la tanışmayı görüyordur. Kurtz, çevresi tarafından öylesine şahane özelliklerle yüceltiliyordur ki, Marlow bir an önce onu görmek ve onunla tanışmanın gururunu yaşamak istemiştir. Ne var ki Kurtz'u tanıdıktan ve imparatorluğunu kurduğu bölgede yerlilere çektirdiği zulmü gördükten sonra şimdi tıpkı kendisi gibi Batılı olan bir bireyi yerlilere karşı yaptıkları yüzünden yargılayabiliyor, aslında ait olduğu medeniyetin kara kıtada nasıl da medeniyetten uzak bir tahakküm uyguladığının farkına varabiliyordur. Kurtz ve sopalara astığı kafatasları, Marlow'da yerlilere karşı adeta bir farkındalığa vesile olmuş, onu vahşi bir Batılı olmaktan çıkartıp masum bir insan yapmıştır. Yerlilerin Marlow ve Rus yardımcıya zarar vermesini önlemek için Kurtz'un insafına kalmanın, onur kırıcı bir şey olduğunu düşünüyordur şimdi Marlow. Bir Batılı olarak, Kurtz'la bir tutulduğu için kendini sağlıklı bir birey olarak görüyordur. Kendini kara kıtanın karanlık mezarına girmiş de üstüne olanca toprağı boca etmişler gibi hissediyordur. Ait olduğu Batı medeniyetinin uyguladığı tahakküme ve *"fesat"*lığa şahit olması ve orada bulunarak onun da tıpkı Kurtz gibi yapılanların meşrulaştırılmasına yardım ediyor olma hissi, Marlow'u derinden sarsmaktadır:

Aslında artık mezara girmiş gözüyle bakılabileceğini benim de kabullendiğim Bay Kurtz'a değil, doğaya dönmüştüm. Bir an için, ben de ağza alınmaz gizlerle dolu bir mezara

gömülüymüşüm gibi geldi bana. Göğsüme basan dayanılmaz bir ağırlığı, yaş toprak kokusunu, savaşı kazanmış olan fesatın gözle görülmez varlığını, koyu bir gecenin karanlığını duydum... (Conrad 1982: 96-97).

Marlow, tüm bu yaşanan ve hala yaşanmakta olan zulümlere açıkça göz yumduğunu düşündükçe suçluluk hissediyordu. Bu yüzden de kendini cezalandırılması gereken bir günahkâr gibi görüyordu. Kurtz, ormanın içinde tek başına kurduğu egemenliğin ağırlığını kaldıramamış ve hastalanmıştır. Marlow'a göre Kurtz'un acı sonu, yaşamına uygun olarak son bulmuştur; çünkü o, yaşamının son anlarını hem hasta hem de korku dolu ve huzursuz geçirmiştir. Başka deyişle Marlow'un gözünde Kurtz'un bu hazin sonu, anlaşılabilir bir durumdur. Ne de olsa "*Tüm Avrupa'nın katkısı vardı, Kurtz'un yaratılmasında.*" (Conrad 1982: 77). Üzerine sinen Avrupalı kibri ve bu kibrin getirdiği sömürüyü ve şiddeti meşrulaştırma durumu, onu yaşamının son günlerinde yalnız bırakmayacaktır elbette.

Marlow, kendisini sorgulamaya devam ediyor, kendisinin de şimdi tıpkı Kurtz gibi günahlarının kefareti için pişmanlıktan çıldırması gerektiğini düşünüyor. Pişmanlık hissediyor, "*Bu beklenmedik ortaklığı, bu kötü ve açgözlü adamların işgalindeki karanlık ülkede seçmeye zorlandığım karabasanı nasıl kabul ettiğim ilginçtir.*" (Conrad 1982: 105) cümlesiyle hem Batılı sömürgecilerin şiddeti ve sömürüyü meşrulaştırmalarını sorguluyor, hem de kendisinin tüm bu yapılanlara nasıl sessiz kalabildiğine anlam veremeyerek kendini cezalandırması gerektiğini düşünüyor ve dahası Marlow belki de ömrünün bundan sonrasını, yaşamının sonuna kadar beraberinde taşıyacağı vicdan azabıyla ve bu yolla insanlığa karşı olan borcunu ödemeye çalışmakla geçirecektir.

Bir Kara Kıta Öyküsü Kahramanı: Gottschalk

Alman çağdaş yazarlarından Timm'in 1978 yılında kaleme aldığı romanı *Morenga*'da, 1904 yılından 1907 yılına kadarki geçen sürede Almanya'nın o dönemde sömürgesi olan Güney Afrika'nın Namibya ülkesinde yaşayan Herero ve Hotanto yerli kabileleri ile Almanlar arasındaki mücadele anlatılmaktadır. Yerliler, söz konusu geçen yıl aralığında Almanlar tarafından madenlerde ağır şartlar altında çalıştırılmış ve türlü işkencelere maruz kalmıştır. Tarihte "Namibya Soykırımı" olarak adlandırılan sömürü ve şiddet olayları, Almanya'nın o zamanda iktidarda olan Kralı II. Wilhelm'in sömürge politikası dönemine rastlamaktadır (bkz. Kraft 2003: 1243).

Timm, romanını yazmak için arşiv araştırmaları ve dönemin Alman askerleriyle uzun görüşmeler yapmış ve hatta araştırmalarını detaylandırmak için Namibya'ya gitmiştir. Araştırmaları sırasında "Güneybatı Afrika Halk Örgütü" ile kurduğu irtibatlar nedeniyle kendi ülkesinde "*istenmeyen kişi*" olarak damgalanmıştır (bkz. Kraft 2003: 1243). Timm romanına ilişkin yaptığı araştırmalar sırasında Gottschalk adında bir Almanın dönemin Afrika yerlileriyle kurduğu iletişimden haberdar olur.

Gottschalk, Namibya'nın sömürüldüğü dönemde orduda görev yapmaktadır; ne var ki sömürge günlerinde şahit olduğu şiddet ve işkence karşısında yapılanlara karşı tepkisini ortaya koyarak yerlilerin çıkmayan sesi olur. Romanın başkarakteri olan Gottschalk, bu anlamda gerçekte yaşamış bir karakter olup romandaki öyküsü kurmacadır. Gottschalk, sömürge topraklarında görevlendirilmek üzere, Almanya'dan

Namibya'ya getirilen iki Alman veterinerden biridir. Gençken de tıpkı Almanya'dan Güneybatı Afrika'ya yaptığına benzer gemi yolculukları deneyimlemiştir. Bundan dolayı uzun günler süren söz konusu yolculuklara ilişkin deneyim kazanmıştır. Bununla birlikte o, yaşamı boyunca ilk kez deneyimlediği Alman sömürge bölgesi olan Afrika'da kendini yabancı gibi hisseder. Tuttuğu günlükte de yaşadığı yabancılık hissini sık sık dile getirir. Tıpkı Marlow gibi Gottschalk da kıtaya geldiği ilk zamanlarda yerlilere karşı oradaki birçok Alman gibi önyargılı ve ırkçı bir tutum içerisine girer. Öyle ki, onları derilerinin renklerinden dolayı ötekileştiriyor, onlara sömürgeci bir Batılının gözünden bakıyordu. Tıpkı Marlow'un yerlilerin yüzüne bakınca hissettiği tiksintiyi Gottschalk, onların ten kokusunu alınca hisseder. Onun için yerliler, siyah bir deri yığınından başka bir şey değildir. Ayrıca siyah derililerin sözde egemenliğini yaşadığı Afrika toprakları, Gottschalk için güçsüz ve güvensiz bir kıtadır; çünkü her şeyden önce içinde yaşayan siyahi ırkın kendisi, güçten yoksun ve değersizdir. Bu yüzden üzerine bir Batılı kibriyle bastığı topraklar, Gottschalk'a güven hissi vermez. Üzerine bastığı Afrika toprakları, adeta sallanıyor, parçalanacak ve onu yutacak hissi veriyordur. Bununla birlikte Gottschalk'ın siyah deriyi görünce hissettiği önyargı ve ötekileştirme duygusunun yanında, tıpkı Marlow'da olduğu gibi yerlilere karşı yapılanlara şahit oldukça içinde yaşadığı ikilem, roman boyunca açık bir şekilde görülmektedir. Bir taraftan bir Batılı olarak kendini yerlilerle hiçbir şekilde eşit hissedemiyor, onları kendi ırkından aşağıda ve değersiz görüyor, diğer taraftan ise onlara karşı yapılan haksız güç uygulamasını kendi içinde yaptığı muhakemelerle eleştiriyordur. Öyle ki Gottschalk, günün birinde Almanların güçsüz ve savunmasız yerlilere karşı yaptıkları zulüm üzerine daha sık düşündüğünü fark eder. Beyninden geçen bu muhakemelerin kötü ve zararlı olduğunu bilmesine rağmen, yine de kafasındaki düşüncelerin gerçekleşmesi için her yola başvurma isteğine şaşırıyor, tıpkı Marlow gibi o da, içinde yaşadığı ikileme bir anlam veremiyor ve bir Batılı olarak yerlilerin tarafındaymışçasına şekillenen düşünceleri için kendini sorguluyordur:

Gottschalk'ın daha sonraları kendine hiç izah edemediği bir şey vardı; nasıl oluyordu da çarpık bir düşünce, o düşünceyi çarpık olarak değerlendiren beynin içinde bu derece inandırıcılık kazanıyor ve sonunda onu gerçekleştirmek için her yolu denemek bir saplantıya dönüşebiliyordu? (Timm 2010: 289)

Tıpkı Marlow'un Kurtz'u tanınmasıyla birlikte ruhsal dünyasında yaşadığı değişim gibi Gottschalk'ın da yerlilere ilişkin düşüncelerinin değişmesinde Wenstrup adlı sömürge topraklarında görevlendirilen diğer veterinerin etkisi büyüktür. Ne var ki değişime vesile olan karakter Wenstrup, romanın başından sonuna kadar hümanist ve sömürüye başkaldıran karakter özellikleriyle Kurtz'un aksine Gottschalk'ı, yerlilere ilişkin insancıl ve merhametli yaklaşımıyla etkiler. Wenstrup, aslına bakılırsa Namibya topraklarına Almanların yerliler üzerinde kurduğu tahakkümün meşrulaştırılmasına destek olmak amacıyla gelmemiştir. Ne var ki kara kıtaya gelişinin asıl amacı, romanda belirtilmemektedir. O, baştan beri sömürülenlerin tarafında yer almış, öyle ki her Almanın, Alman hükümeti tarafından kendisine meşru yollarla verilen bir Hotanto çocuğunu hizmetkâr olarak kullanabilme olanağına rağmen, onu kendi ırkından koruyup kollayarak Gottschalk'a örnek olacak bir davranış sergilemiş ve onun, ortamın tüm insanlık dışı koşullarına rağmen insani özelliklerini hatırlamasına yardımcı olmuştur. Wenstrup, diğer Alman askerlerinin tersine yerlileri yok saymaz ve dahası onlarla iletişim kurabilmek ve onları sömürülmesi gereken nesnelere değil, her şeyden önce bir insan olarak görüp anlayabilmek için Nama dilini öğrenmeye çalışır. Burada

Gottschalk'ın Marlow'da olduğunun aksine sosyal yaşamına ilişkin de yaşadığı değişimden söz etmek mümkündür. *Karanlığın Yüreği*, Marlow yerlilerle herhangi bir iletişim kurmaksızın son bulmaktadır. Ne var ki *Morenga*'da Gottschalk'ın yerlilerle kurmak istediği iletişimden, onların yaşamlarına dâhil olma çabası olduğu çıkarımını yapmak olanaklıdır. Gottschalk da şimdi Wenstrup'tan etkilenecek Nama dilini öğrenmek istiyordur. Bu yüzden onunla birlikte yerlilerin verdiği dil derslerine katılır. Bu onun, yerlileri “insan ve canlı olarak” tanımaya ve onları anlaşılması gereken bir topluluk olarak görmeye başlamasının ilk adımıdır. Gottschalk, Namibya'ya ilk geldiğinde tıpkı diğer Alman askerleri gibi yerliler hakkında aşağılayıcı söylemler kullanırken, şimdi Teğmen von Schwanebach gibilerinin aksine yerlilerle iletişim kurabilmek için onları anlamak gerektiğini düşünmektedir. Aslında Gottschalk, Teğmen von Schwanebach'la yaptığı konuşmada yerlilerin dilini öğrenmek istemesinin nedeni olarak ona, bir ülkeyi sömürge haline getirebilmek için o ülkenin içinde yaşayan insanları anlamak gerektiği gerekçesini sunar. Gottschalk'ın sunmuş olduğu gerekçe, her ne kadar sömürge topraklarındaki gerçek bir Batılının gözünden ve bu anlamda da insanlık dışı olsa dahi o, söz konusu gerekçesiyle yerlileri en azından iletişim kurulması gereken canlılar olarak gördüğünün ipuçlarını vermektedir.

Gottschalk, Wenstrup'un etkisiyle yerlilerin dilini öğrenmek istemesi ve bunun için kurslara katılmasıyla birlikte geçen günlerde yerlilere ilişkin ruhsal ve sosyal yaşamında değişimler yaşamaya devam etmektedir. Öyle ki Batılıların yerlilerle olan iletişiminin ilerletilmesi gerektiği ve Batılıların gelişmiş medeniyetler olarak geri kalmış yerlilerden sorumlu oldukları düşüncesiyle Namibya'nın Warmbad şehrinde bir veterinerlik fakültesi kurmaya karar verir. Yalnızca fakülte kurmakla kalmayıp, aynı zamanda yerliler için ülkenin çeşitli bölgelerinde konferanslar vermek amacındadır. Gottschalk, bu amaçlarını Başhekim Haring ile paylaşarak ondan tüm bunları yapabilmesine ilişkin izin ister. Haring, Gottschalk'ın bu düşüncesini değersiz ve gereksiz görür. Öyle ki kısa bir “*Evet*” cevabıyla onu geçiştirmeye çalışır. Gottschalk, Haring'e Batılıların yerlilerin her türlü gelişimine katkıda bulunmaları gerektiğini, bu yüzden de sahip oldukları kültürel ve teknik bilgilerin onlara aktarılması gerektiğini düşündüğünü belirtir. Gottschalk, bu yolla Batılıların da yerlilerden öğrenecekleri şeyler olduğunu söylediğinde Haring, ona şaşırarak “*Ne öğrenebiliriz?*” sorusunu yöneltir. Gottschalk'ın cevabı ise, yaşadığı değişimi tam anlamıyla kanıtlar niteliktedir: “*Candan olabilmeyi.*” (Timm 2010: 157).

Marlow, tıpkı Gottschalk gibi yaşadığı ikilemin ve öz sorgulama yapmasının yanı sıra öykü boyunca yerlilere ilişkin pasif bir tutum içerisinde bulunurken Gottschalk, aktif bir karakter imajı çizmekte, yaşadığı uyanışla birlikte sürekli olarak bu insanlık dışı duruma son verilmesi gerektiğini vurgulayarak harekete geçmeyi istemektedir. Öyle ki o, tüm bu yaşananlardan bir birey olarak kendisini de sorumlu tutuyor, kara kıtada geçirdiği her an bir şeyleri çözüme ulaştırmak için kendine “*Ne yapmalıyım?*” sorusunu yöneltiyordur. O, bununla birlikte kendisine sorular sorarak ve düşüncelere boğularak bir şeylerin değişmeyeceğini biliyordur. Verilen savaşın Batılılar açısından haksızlığının sorgulamasını artık yapmıyordu; çünkü ortada bir haksızlık olduğundan emindir. Öyle ki bunu tuttuğu günlüğünde “haykıran haksızlık” olarak nitelendirmiştir. Bu nitelemenin arkasında duracak ve bir şeyler yapması gerektiği düşüncesini gerçekleştirecek tek bir hamle vardır. İşinden istifa etmek. Gottschalk, artık suçsuz insanların sırf kendilerini koruyacak gücü olmadığı için sömürülmesini ve şiddet görmesine daha fazla tanıklık

etmek istemiyordur. Kıtada kaldığı süre boyunca yeterince vicdan sorgulaması yapmıştır. Romanın sonunda ise istifa dilekçesini vererek kendisine ve insanlığa karşı duyduğu sorumluluğu yerine getirmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada, postkolonyal yazın kapsamında değerlendirilebilecek *Karanlığın Yüreği* ve *Morenga* yapıtlarında başkahramanlar Marlow ve Gottschalk'ın öykülerinde, yıllar boyu sömürge sıfatıyla anılan Afrika topraklarında yaşadıkları değişimin karşılaştırma yoluyla analizi yapılmış; gücü elinde bulundurmak uğruna yapılan insanlık dışı sömürü ve onun getirdiği şiddetten yalnızca sömürülen halkın değil, söz konusu sömürünün Batılının kendisinin de yaşamını ve kişiliğini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Tüm bunlar da yapılanların ne kadar insanlık dışı olduğunu, insanlıkla bağdaştırılabilecek şeyler olsaydı yalnızca yerlilerin değil, Batılının kendisinin de söz konusu vahşetten etkilenmesinin olası olmayabileceğini göstermektedir. Batılı, kendinden güçsüz toplumlar üzerinde kurduğu tahakküm aracılığıyla onları ötekileştirirken, aslında farkında olmadan kendine ve içinden çıktığı topluma yabancılaşan, bununla birlikte kendi toplumuna eleştirel yaklaşabilen ve güçsüzün sömürülmesine yalnızca bir insan gözüyle bakabilen Batılı bireyler de yaratmaktadır. Öyle ki Marlow ve Gottschalk, her iki öyküde de yaşananlar karşısında her şeyden önce bir insan olarak kıtaya geldikleri ilk ana kıyasla aynı kalamamış, ruhsal yaşamlarında insanlığı sorgulama ve vicdan muhakemesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Marlow'un yaptığı sorgulama, daha ziyade kendi tinsel dünyasıyla sınırlı kalırken Gottschalk, bu sınırların dışına çıkarak yapılan haksız tahakküm karşısında yerlilerin sesi olmak ve kendi vicdanını bu yolla rahatlatmak için harekete geçmiştir. O, kişisel yaşamına ilişkin yaşadığı değişimi, sosyal yaşamına da uygulamak amacıyla yerlilerin dilini öğrenerek onlarla sağlıklı bir iletişim kurma yoluna gitmiştir. Yerlilere karşı yapılan sömürünün çirkinleşerek ve katlanarak devam ettiğini gördüğünde ise, işinden istifa ederek sömürülenden yana olan tavrını belirginleştirmiştir. Bu anlamda da Marlow, öykü boyunca öz sorgulama yapmakla birlikte daha ziyade pasif bir karakter olarak karşımıza çıkarken Gottschalk, sorgulamalarını eyleme dökmek suretiyle Marlow'a göre daha aktif bir yapı sergilemektedir.

Her iki karakterin de değişim yaşamasındaki en önemli etken, kendileri gibi Batılı olan Kurtz ve Wenstrup'tur. Kurtz, Marlow'u yerlilere karşı yaptığı insanlık dışı muamele sonucunda bir değişime sürüklerken Wenstrup, Gottschalk'ı insancıl özellikleriyle etkiler. Bununla birlikte her ne kadar değişimlerine aracılık görevi yüklenen her iki karakter farklı özelliklere sahip olsa da başkahramanlar, söz konusu kişileri tanıdıktan sonra olumlu yönde bir değişim yaşamışlardır. Marlow ve Gottschalk, tinsel dünyalarına ilişkin değişimin ipuçlarını öykü boyunca tanıklık ettikleri karşısında ikilem yaşayarak ve yerlilerle kimi zaman önleyemedikleri bir duygudaşlık hissi duyarak vermişlerdir. Ne var ki onlara karşı besledikleri önyargı, her iki karakteri tanyana kadar sürmüş, onları tanınmalarıyla birlikte ise insani bir aydınlanma yaşayarak kendilerini sürekli bir sorgulama döngüsünün içinde bulmuşlar, aynı zamanda tanıklık ettikleri olaylara bir Batılı olarak değil, yalnızca insan olarak bakabildiklerini fark etmişlerdir.

Kaynakça

- Conrad, Joseph** (1982): *Karanlığın Yüreği*. 2. Baskı, (İngilizceden Çev.: Sinan Fişek), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Fanon, Frantz** (2007): *Yeryüzünün Lanetlileri*. 2. Baskı, (İngilizceden Çev. Şen Süer), İstanbul: Versus Yayınları.
- Hook, Derek** (Ed.) (2004): *Frantz Fanon, Steve Biko, 'Psychopolitics' and Critical Psychology*. İçinde: *Critical Psychology*. s. 84-114. London: Lansdowne, South Africa, Juta Academic Yayınları.
- Loomba, Ania** (2000): *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. 1. Baskı, (İngilizceden Çev.: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Meriç, Övünç** (2011): Slumdo Millionaire- Batı Doğu İmgesini Yeniden Üretiyor. *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"*, Cilt: 2, Sayı:1, s. 106-116.
- Praveen V., Ambesange** (2016): Postcolonialism: Edward Said & Gayatri Spivak. *Research Journal of Recent Sciences*, Cilt: 5, Sayı: 8, s. 47-50.
- Reif-Hülser, Monika** (2006): *Fremde Texte als Spiegel des Eigenen Postkoloniale Literaturen und ihre Auseinandersetzung mit dem kulturellen Kanon*, Münih: Wilhelm Fink.
- Said, Edward** (2016): *Şarkiyatçılık – Batı'nın Şark Anlayışları*. 9. Baskı, (İngilizceden Çev. Berna Yıldırım), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sawant G., Datta** (2011): Perspectives on Post-colonial Theory: Said, Spivak and Bhabha. *Literary Endeavor Dergisi*, Sayı: 2, s. 129-135.
- Timm, Uwe** (2010): *Morenga*. 1. Baskı, (Almancadan Çev. Rasin Güçhan), İstanbul: Can Yayınları.
- Vogel, Daniel** (2012): Joseph Conrad in The Light of Postcolonialism. *Yearbook of Conrad Studies*, Cilt: VII, s. 97–112.